

CELSE

(الجلسة)

Namazda iki secde arasındaki oturuş anlamında kullanılan terim.

Sözlükte "oturmak, oturuş şekli" anlamına gelir. Arapça'da ka'de* de oturma mânasında olmakla birlikte ka'de ayakta duran kimsenin, celse ise yatan veya secde yapan kimsenin oturuşunu anlatmak için kullanılır. Fıkıh terimi olarak celse namazda iki secde arasındaki oturuşu ifade eder.

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fakihlerine göre namaz kılan kimsenin birinci secdeden sonra oturması ve bu oturuşun acele etmeksizin tam olarak yapılması (ta'dil-i erkân) farzdır. Çünkü Hz. Peygamber'den nakledilen hadislerde onun iki secde arasında böyle oturduğu (Müslim, "Şalât", 240; İbn Mâce, "İkâme", 22), aksine davranan bir sahâbiye de namazını iade ederek secdeler arasında bu şekilde oturmasını emrettiği (Ebû Dâvûd, "Şalât", 148) bildirilmektedir. Hanefî mezhebinin meşhur olan görüşüne göre bu celse sünnettir. Son dönem Hanefî fakihlerden İbnü'l-Hümâm'ın tercih ettiği, İbn Âbidîn'in de delillere daha uygun bulunduğu diğer görüşe göre ise vâciptir.

Oturmanın şekline gelince, Şâfiî ile Hanbelî mezheplerine, Hanefî imamlarından da Ebû Yûsuf'a göre sağ ayağı, parmak uçları kibleye gelecek şekilde dikme, sol ayağı da yere düşeyerek üzerine oturma (iftirâs), Mâlikî mezhebine göre ka'dede olduğu gibi ayakları sağ taraftan çıkarma ve sol oturak üzerine oturma (teverrük) tercih edilmiştir. Ellerin uyluklar üzerine konulmasında ise mezhepler arasında görüş birliği vardır. Celsede "رب اغفر لي" (Allahım, beni bağışla!) diyerek dua edilmesi sünnettir (İbn Mâce, "İkâme", 23).

İki secde arasındaki oturuştan başka bir de "istirahat celsesi" denilen ve ikinci secdeden hemen sonra ayağa kalkmadan yapılan bir oturuş daha vardır ki Hanefî ve Mâlikî mezhepleriyle bazı Şâfiî fakihlerine göre mekruh, Şâfiî mezhebinde sahîh kabul edilen görüş ile Ahmed b. Hanbel'den nakledilen ikinci bir rivayete göre ise sünnettir. Yapıldığı takdirde söz konusu celsenin kısa olması gerekir. Cemaatle kılınan namazlarda imam doğrudan ayağa kalksa bile cemaatin istirahat celsesi yapması câiz görülmüştür (Nevevî, III, 442). Bu konuda

ileri sürülen üçüncü bir görüş de yalnızca hasta, yaşlı veya zayıf olanların bu celseyi yapması, sağlıklı ve güçlü olanların ise doğrudan ayağa kalkması şeklindedir. Hz. Peygamber'in celse-i istirahatını, hayatının son döneminde yaşlılıktan ötürü zaruri bir davranış olarak açıklayan bu telakki önceki iki görüşü telif etmiş bulunmaktadır. Özellikle secde halindeki tesbihlerin uzun sürmesi durumunda birden ayağa kalkmaktan doğacak baş dönmesini önlemek amacıyla istirahat oturuşunun yapılmasında bir sakınca yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 31, 194; Müslim, "Şalât", 240; İbn Mâce, "İkâme", 22, 23; Ebû Dâvûd, "Şalât", 148; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 123-124; Şâfiî, el-Üm, I, 100-101; İbn Kudâme, el-Muğnî (Herrâs), I, 523, 529; Nevevî, el-Mecmû', III, 436-444; Şirbînî, Muğnî'l-muhtâc, I, 171-172; Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc, Kahire 1389/1969 — Beyrut 1404/1984, I, 518; el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 72, 75; Sâlih el-Ezherî, Cevâhirü'l-İktî, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rîfe), I, 49; Desûkî, el-Hâşiye 'ale's-Şerhî'l-kebrî, I, 249; Şevkânî, Neylû'l-evtâr, II, 292-301; İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, I, 312, 321, 340; Zühaylî, el-Fikhü'l-İslâmî, I, 664, 710-713; Mu.F, "Cülûs", XV, 262, 266-267.

SALİM ÖĞÜT

CELÜDİ

(الجلودي)

Ebû Ahmed Abdülazîz b. Yahya
b. Ahmed el-Celûdî
(ö. 332/944)

İmâmîyye Şiası'na mensup
Basralı âlim, edip ve tarihçi.

Basra'nın Celûd köyünden veya Ezd kabilesinin Celûd kolundan olduğu için Celûdî diye anılmaktadır. Kaynaklarda kendisinden, Basra'da Şîr-İmâmîyye'nin ileri gelenlerinden, fıkıh âlimi, güvenilir râvi ve tarihçilerinden biri olarak bahsedilen Celûdî'nin hayatı hakkında hemen hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Çeşitli konularda yazdığı ve ekseriyeti risâle şeklinde olan eserlerinin sayısı 185'tir. *Sîretü emîri'l-mü'minîn 'Alî b. Ebî Tâlib, Aḥbâru Ebî Bekr ve 'Ömer, Aḥbâru İbn 'Abbâs, Aḥbâru 'Akîl b. Ebî Tâlib, Aḥbâru Ḥamza b. 'Abdill-muṭṭalib, Aḥbâru Zeyd b. 'Alî, Aḥbâru Benî Mervân, Aḥbâru Ekşem b. Şayfî, Aḥbâru 'Ömer b. 'Abdîl'azîz* gibi biyografik eserleri yanında *Kitâbü'l-Cemel, Kitâbü Şiffîn, Kitâbü'l-Ḥakemeyn, Kitâbü'l-Ḥavâric, Aḥbâru'l-'Arab ve'l-Fürs ve Aḥbâru'l-Tevvâbîn*

gibi tarihî konularda yazılmış kitapları vardır. Fıkıhla ilgili olan eserleri *Kitâbü'd-Derâhim ve'd-denânîr, Kitâbü'l-Müt'a ve mâ câ'e fi taḥlîlîhâ, Kitâbü'l-Mürşid ve'l-müsterşid, Kitâbü Mâ ruviye fi's-şaranc*'dan başka *Kitâbü'n-Nâsiḥ ve'l-mensûḥ, Kitâbü'l-Kırâ'ât, Mecmû'u kırâ'âti 'Alî b. Ebî Tâlib* adlı tefsir ve kıraate dair eserleri de vardır. Arap edebiyatı ile ilgili bazı eserleri ise şunlardır: *Kitâbü'l-Temsîl bi's-şi'r, Kitâbü Ṭabaḳâti'l-'Arab ve's-şu'arâ', Aḥbâru Ḥassân, Aḥbâru 'Abdirrahmân b. Ḥassân, Aḥbâru Ümeyye b. Ebî's-Şalt, Aḥbâru 'Amr b. Ma'dikerib, Aḥbâru'l-Ferezdaḳ, Aḥbâru Ebî Nüvâs* (eserlerinin geniş bir listesi için bk. *Hediyetü'l-'arîftn*, I, 576-577; Seyyid Hasan es-Sadr, s. 244-247). Basra'da vefat eden Celûdî'nin eserleri zamanımıza intikal etmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 128, 246; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *el-Fihrist*, Beyrut 1403/1983, s. 149; *Hediyetü'l-'arîftn*, I, 576-577; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, V, 263; Sezgin, *GAS*, II, 91, 96, 100, 138, 266, ayrıca bk. İndeks; Seyyid Hasan es-Sadr, *Te'sisü's-Şr'a*, Beyrut 1401/1981, s. 244-247; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 290; Ziriklî, *el-A'lam* (Fethullah), IV, 29; Abbas el-Kummî, *Sefînetü'l-bihâr*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Murtazâ), I, 165. MUSTAFA ÖZ

CELÜLÂ SAVAŞI

(وقعة جلولاء)

Hz. Ömer devrinde
İrak'ta müslümanlarla
Sâsânîler arasında cereyan
eden meydan muharebesi.

Bağdat'ın bir nahiyesi olan Celülâ Dicle nehrinin doğu tarafında aynı adı taşıyan ırmağın kenarında, Sevâd ile İnan arasında ve Horasan yolu üzerinde kurulmuştur. Hânîkîn'den yaklaşık 40 km., Medâin'den de 180 km. uzaklıktadır.

Celülâ Hz. Ömer zamanında Sâsânîler'e karşı müslümanların kazandıkları büyük bir meydan muharebesi dolayısıyla meşhur olmuştur. Kâdisiye Savaşı'nda yenilen ve Medâin şehrini müslümanlara teslim etmek mecburiyetinde kalan Sâsânî kuvvetleri, Hulvân'a sığınan Kisrâ Yezdicerd'in teşvikiyle Celülâ'da toplanmışlar, etrafına hendek ve siperler kazarak ve barikatlar kurarak şehri tahkim etmişlerdi. Kisrâ, Hulvân ve Cibâl'den asker ve silâh göndermek suretiyle bu ordusuna destek sağlamaya çalışıyordu. Ordunun kumandanı, Kâdisiye Sa-

vaş'ında öldürülmüş olan başkumandan Rüstem'in kardeşi Hurrezâd idi.

Düşmanın hazırlıklarını öğrenen Irak cephesi başkumandanı Sa'd b. Ebû Vakkâs, nasıl hareket edeceğini bir mektupla Halife Hz. Ömer'e sordu. Halife verdiği cevapta kendisinin yerinde kalmasını ve onların üzerine bir ordu göndermesini emretti. Bunun üzerine Sa'd b. Ebû Vakkâs 12.000 kişilik bir orduyu, yeğeni Hâşim b. Utbe b. Ebû Vakkâs'ın (bazı kaynaklarda Amr b. Mâlik) kumandasında Celûlâ'ya sevketti.

Sağ kola Hucr b. Adî el-Kindî'yi, süvarilerin başına Amr b. Ma'dikerib'i, piyadelerin başına da Tuleyha b. Huveylid'i getiren Hâşim Celûlâ'yı kuşattı. Savaş için ciddi hazırlık yapmış olan Sâsânî askerleri siperlerinden çıkarak âni baskınlarla İslâm ordusuna saldırıyorlar, sonra da geri çekiliyorlardı. Çok şiddetli çarpışmalardan sonra müslümanlar büyük bir hamle ile Sâsânî ordusunu mağlûp ettiler ve birçok ganimet ele geçirdiler. Ordusunun Celûlâ'da bozguna uğradığını öğrenen Yezdicerd Hulvân'dan ayrılarak Rey'e gitmek mecburiyetinde kaldı. Hâşim b. Utbe askerlerinin bir kısmını düşmanı takibe gönderdi; kendisi de Hulvân'a girdi.

Seyf b. Ömer'in Taberî tarihindeki rivayetleri başta olmak üzere bazı tarihçiler Celûlâ Savaşı'nın 16 yılı Zilkade ayı başında (24 Kasım 637) meydana geldiğini kaydederken Halife b. Hayyât bu muharebeyi 17 yılı olayları arasında anlatır. Ayrıca Seyf'in 17 yılına ait bir rivayeti yanında 19 yılını zikreden bir başka haberini de nakleder.

Celûlâ Savaşı'yla müslümanlar bir taraftan bu şehri ve Hulvân'ı ele geçirirken diğer taraftan da Kâdisiye'den sonra Sâsânîler'e büyük bir darbe daha vurmak suretiyle Dicle Sevâdi'ndeki bölgelerin fethini tamamlama imkânını elde etmişlerdir.

Selçuklu Sultanı Melikşah'ın (1072-1092), bugün Kızılribât İstasyonu'nun bulunduğu yerde kervansaray olarak da kullanılmak üzere yaptırdığı ribât* (Ribât-ı Celûlâ) kervanların uğrak yeri olmuştur (Hamdullah Müstevfî, s. 165).

İfrîkiye'de (Tunus) Kayrevan'a yaklaşık 38 km. uzaklıkta Celûlâ adlı bir başka tarihî şehir daha vardır. Muâviye b. Hudeyc'in ordusunda bulunan Abdülmelik b. Mervân tarafından Muâviye b. Ebû Süfyân'ın hilâfeti sırasında fethedilen ve

bugün harabe halinde olan şehir Aynicelûlâ diye bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *Târîh* (Zekkâr), s. 127-129; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr* (Torrey), s. 192-193; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 182, 451; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 377, 379, 383, 402, 432; Dineverî, *el-Ahbarü't-tuvâl*, Kahire 1330, s. 128-129; Ya'kübi, *Târîh*, II, 141; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 2457-2473, 2579; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 156; a.m.f., *el-Müşterik*, s. 106; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 69-71; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XIX, 230-233; Müstevfî, *Nüzhetu'l-kulûb* (Strange), s. 165; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1966, s. 62, 80; Hudarî, *Muḥâdarât* (Emeviyye), I, 215-216; Abdülazîz es-Seâlibî, *Târîhu Şimâli İfrîkiyye* (nşr. Ahmed b. Milâd — Muhammed İdrîs), Beyrut 1407/1987, s. 39-40; M. Streck, "Celûlâ", *IA*, III, 66-67; a.m.f., "Djalûlâ", *EI*² (Fr.), II, 417.

MUSTAFA FAYDA

CELVET

(جلوة)

Sâlikin benliğinden arınmış ve ilâhî vasıflarla bezenmiş olarak halvetten çıkıp insanlara karışması anlamına gelen bir tasavvuf terimi.

Sâlikin belli bir süre için toplumu terk ederek inzivaya çekilmesi, bu süre içinde kötü huylarını bırakıp iyi huylar edinmeye çalışması halvet, bu işi başardıktan sonra toplum hayatına dönmesi celvettir. Celvet halindeki kulda benlikten eser kalmadığı için fiilleri Hak'a nisbet edilir ve bunun mümkün olduğuna, "Atığında sen atmadın, ancak Allah attı" (el-Enfâl 8/17) meâlindeki âyet delil gösterilir.

Halk ile iyi münasebet kurmaya (celvet) ihtiyaç duyan bir sūfî mutlaka Hak ile sağlam bir halvete sahip olmalıdır. Ancak bu sayede celveti halvetinin himayesinde olabilir. O zâhirde halk, bâtında ise Hak iledir. Celvette iken halvette, halvette iken celvettedir; celveti halvetine, halveti celvetine engel değildir. İlk sūfîlerin "kevn-bevn" dedikleri bu hal daha sonraları celvet-halvet deyimiyile ifade edilmiştir. Nakşibendîler "halvet der-encümen" (halk içinde Hak ile olma) ifadesini aynı anlamda kullanmışlardır.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye göre insan nerede olursa olsun görür ve görülür (şâhid ve meşhûd) bir halde bulunduğundan bir bakıma halvet mümkün değildir. Gerçek halvet kulun kendi vücudunun Allah'a ait olduğunu bilerek benliğinden sıyrılması ve âlemde zâhir olan her şeyin Allah olduğunu anlamasıdır. Bu id-

rake ulaşan bir kimse her yerde ve her şeyde tecelli eden Allah'ı göreceğinden celvette iken bile halvettedir. Esasen bu mertebede celvette halvet aynı şeydir. Bununla beraber İbnü'l-Arabî celvetin daha üstün bir hal olduğunu söyler. Sü-lûk ehli varlık âleminde görülen çoklukla (kesret) perdeli olduklarından halveti tercih ederler; birliğe (vahdet) ulaşan ârifler ise celvet-halvet ayrımından bahsetmez, halvette olmak için toplum hayatını terketmezler. Onlar celveti değil halveti terkederler.

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "celvet" md.; *el-Mu'cemü's-sûfî*, "teḥallî" md.; Sühreverdî, *Avârifü'l-ma'ârif*, Beyrut 1966, s. 542; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, II, 201, 638.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

CELVETİYYE

(الجلوئية)

Bayramiyye tarikatının Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1038/1628) tarafından kurulan bir kolu.

Tasavvufta ilk dönemlerde bir meşrep ve makam adı olan halvet* ve celvet*, daha sonra birer tarikat adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bir Celvetî şeyhi olan İsmâil Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725), Celvetiyye'nin ilk defa İbrâhim Zâhid-i Geylânî'den (ö. 690/1291) zuhur ettiğini söyler. Ancak Celvetiyye tarikatı olarak Aziz Mahmud Hüdâyî zamanında teşekkül etmiştir. Bazı müellifler Celvetiyye'nin İbrâhim Zâhid-i Geylânî'nin devrinde "hilâlî", Üftâde (ö. 988/1580) zamanında "ay", Hüdâyî döneminde "dolunay" durumunda bulunduğunu ifade ederler (Bursevî, *Silsile-i Celvetiyye*, s. 63).

Esas itibarıyla Halvetiyye'nin bir kolu olan Celvetiyye'nin silsilesi, İbrâhim Zâhid-i Geylânî'de aynı tarikatın kollarından Zâhidiyye, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'de (ö. 735/1334) Safeviyye, Hacı Bayrâm-ı Velî'de (ö. 833/1429-30) Bayramiyye ile birleşmektedir. Tarikatın kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî'nin şeyhi Üftâde'nin Sünbül Sinan'a, kendisinin de Nüreddinzâde ve Kerîmüddin Halvetî gibi Halvetî ricâline mensup olmaları, Celvetiyye'nin Halvetiyye ile ilgisini ortaya koymaktadır. Nitekim Hüdâyî de, "Bizim tarikimiz hem Halvetî hem Celvetî'dir" diyerek tarikatının Halvetiyye ile iç içe olduğuna işaret eder. Öte yandan Celvetiyye'nin Bayramiyye ile doğrudan ilgisi vardır.